

GEORGE USCĂTESCU: O VOCE A EXILULUI CULTURAL ROMÂNESC

LUMINIȚA VLEJA

Cuvinte-cheie: *exil, cultură românească, literatură română, George Uscătescu*

„Distanța-i pulbere, ca anii/Marii despărțiri. Definitivele rupturi zac în noi.” (George Uscătescu, vol. *Thanatos, Din Poemele Tăcerii, Poemul IX*, p. 41)

În contextul literaturii române moderne exilul literar românesc ocupă în momentul de față un loc important, spre care se orientează cercetări și publicații diverse, cursuri universitare etc. În acest context se poate vorbi de încercarea cercetătorilor de a identifica un model al literaturii exilului, de scriitori care se disting prin dorința de a se include într-un alt model cultural, sau, dimpotrivă, prin rezistența la acesta.

Literatura exilului românesc publicată în perioada regimului comunist a generat multe polemici, nefiind inclusă de la început în patrimoniul literar și cultural românesc. Nici în ultimele ediții ale *Istoriei literaturii române* de Nicolae Manolescu sau Alex Ștefănescu nu există capitole dedicate exilului, ci doar se menționează în treacăt numele scriitorilor din exil, fără a se stăruie asupra importanței lor contribuții la istoria literaturii române. Reintegrarea acestor scriitori în circuitul literaturii naționale este un act reparator și firesc, cu atât mai mult cu cât unii dintre ei au fost scoși cu brutalitate din istoriile literare sau trecuți pur și simplu sub tăcere. În tot mai numeroasele (re)evaluări ale criticii actuale făcute în legătură cu acest subiect se vorbește, extrem de sugestiv, despre „menirea pribe-

gilor”, „întoarcerea proscrisilor” (Nicolae Florescu), „spirite europene” (Mihnea Gheorghiu) etc.

Una dintre cele mai importante comunități de exilați români a trăit, după Franța, Germania și Statele Unite, în Spania sau în țări din America Latină, unde s-au aflat fie ajunși în timpul războiului civil spaniol între 1936-1939, fie în misiuni diplomatice în momentul izbucnirii celui de al doilea Război Mondial, fie veniți cu următoarele valuri de emigranți.

Din comunitatea românească aflată în Spania îi putem aminti pe Alexandru Busuioceanu, Alexandru Ciorănescu, Eugenio Coseriu, Aron Cotruș, Vintilă Horia, Aurel Răuță, George Uscătescu. În țări din America Latină¹ au trăit în exil lingviștii Eugeniu Coșeriu (Montevideo, Uruguay) și Dumitru Găzdaru (Argentina), Vintilă Horia (Buenos Aires, Argentina), poetul Grigore Cugler (Peru), prozatorul Nicolae Petra (Mexic), intelectuali de marcă, fără de care nu se poate vorbi de o abordare completă, integrală a peisajului cultural românesc. Atât în Spania, cât și în țările din America Latină au existat presă, edituri, asociații culturale românești care, deși în număr foarte mic, au promovat patriotismul românesc, „seva niciodată uitatei lor origini”, „zestrea imposibil de distrus a culturii și tradițiilor în care au crescut”².

Este interesant de observat că mulți dintre intelectualii români care au trăit în Spania și în America Latină au avut cariere universitare remarcabile, ca, de exemplu, Alexandru Ciorănescu, (Universitatea din La Laguna, Insulele Canare), Vintilă Horia (Universitatea din Buenos Aires și cea din Madrid), George Uscătescu (Universitatea Complutense din Madrid).

¹ Aflăm cum erau „distribuiți” în anul 1972 românii în țări ale Americii Latine consultând cartea Sandei-Valeria Moraru, *George Uscătescu – poet și eseist*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, p. 22: „200 în Chile, 2000 în Venezuela, 50.000 în Argentina, 200 în Peru.”

² Mircea Angheliescu, *Cămașa lui Nessus*, București, Editura Cartea Românească, 2000, p. 8. La pagina 6 a aceleiași cărți găsim un portret dureros al intelectualului român exilat: „[...] exilatul se consumă între imaginea patriei de odinioară și a țării în care viețuiește, dar nu-i va fi patrie niciodată, oricât de aproape i-ar putea deveni aceasta [...]; ars de cămașa exilului, muiată în darul divin dar ucigător al libertății, scriitorul din exil își caută vindecarea în scris”.

Dintre românii exilați în Spania, George Uscătescu merită o atenție specială. Sanda-Valeria Moraru, într-un studiu monografic dedicat personalității lui Uscătescu, se ocupă de opera poetică și eseistica acestuia, surprinzându-i, cu minuțiozitate, traseul universal. Acest traseu care, de fapt, conturează și plasează opera lui Uscătescu în primul rând acolo unde îi este locul firesc: în contextul literaturii române moderne. Din capitolul VII al cărții, *Pagini de corespondență edită*, aflăm foarte multe despre preocupările lui Uscătescu, despre cărțile și articolele pe care le-a publicat, despre conferințele sale, despre viața pe care a dus-o după sosirea în Spania, despre soția sa, Consuelo Rubio (1928-1981), soprană spaniolă de renume internațional care i-a fost mereu alături în încercările de a aduce cultura românească în centrul atenției poporului spaniol.

Cartea Sandei Moraru este, în realitate, o faptă de cultură necesară, care pune în lumină aspecte esențiale ale întregii vieți și activități ale lui Uscătescu. Lăudabilă, migăloasă, munca Sandei Moraru este foarte importantă pentru cunoașterea și respectarea patrimoniului cultural românesc.

Ambasador al spiritului românesc, Uscătescu a obținut cetățenia spaniolă nu din dorința de a renunța la cea română, ci din necesitatea de a călători, necesitate impusă de natura profesiei sale, dar în interiorul său tot român și oltean a rămas. „În Spania a desfășurat o bogată activitate didactică, la mai multe universități prestigioase. În anul 1947, a intrat în învățământul superior spaniol, la Facultatea de Științe Politice din Madrid, unde a predat un curs despre statele Europei. Apoi, a predat filologie romanică la Universitatea din Barcelona, iar, din 1953, a devenit titular al Catedrei de filosofia culturii și estetică de la Universitatea Complutense din Madrid, predând, desigur, filosofie și estetică. În 1971, a devenit titularul Departamentului de filosofia culturii, estetică și artă.”³

În Spania, regimul franchist era, de fapt, o dictatură de dreapta, de tip militar, totalitar, asemenea celui comunist, cu o ideologie bazată pe unitatea națională, pe religie (cea catolică) și pe lupta

³ Sanda-Valeria Moraru, *op. cit.*, p. 33.

împotriva comunismului. Așadar, cu toate că a fost un om de cultură remarcabil, care s-a adaptat firesc la viața și realitățile spaniole (a învățat limba spaniolă foarte repede, mai mult din cărți, cartea sa de căpătâi fiind *Viața lui Don Quijote și Sancho* a scriitorului și filosofului spaniol Miguel de Unamuno), nu a fost ușor pentru Uscătescu să schimbe un regim politic cu altul, iar dorul de țară l-a simțit în permanență de-a lungul a ceea ce s-ar putea numi „cruciada anticomunistă”. Iată ce scria el cu tristețe în *El tiempo de Ulises* (Timpul lui Uise): „Timpul nostru este timpul lui Ulise, timpul exilului, al căutării neîncetate a căminului pierdut; timpul profunderlor dorințe omenești de singurătate. Timpul oamenilor fără patrie, cari, fără încetare, caută orizonturile mărilor legendare, malurile unei insule iubite, care este Patria.”⁴.

Luminând zone mai puțin cunoscute din viața și opera intelectualului de marcă, studiul monografic al Sandei Moraru, *George Uscătescu – poet și eseist*, oferă cititorului, după cum menționam mai sus, o sinteză a operei unuia dintre cei mai prolifici scriitori români din exil. Cartea este cu atât mai interesantă cu cât, ocupându-se de identificarea specificului lui George Uscătescu la nivelul universului literar și al limbajului artistic, analizează tematica poeziilor scrise de acesta. Tema pregnantă este cea a dualității, care i-a guvernat întreaga viață și carieră: filosof și poet, român și spaniol. În volumele *Thanathos* (1970), *Dărâmat Ilion* (1972), *Melc sideral* (1974), *Memoria pădurii* (1977), *Millenarium* (1980), *Poezii* (1981), *Autobiografie* (1985) și, în traducere realizată de autoul însuși, în limba spaniolă, *Poemas de la Tierra perdida*. Tematica poemelor este diversă: exilul dureros, întoarcerea la origini, iubirea și prietenia, natura, trecerea timpului, amintirile, singurătatea, dorul, melancolia, pesimismul, moartea, sfârșitul lumii, renașterea spiriuală, critica regimului comunist.

În semn de recunoaștere a meritelor sale și a activității pe plan internațional, Uscătescu a primit de-a lungul vieții numeroase distincții și premii: titlul de Doctor Honoris Causa din partea mai

⁴ *Idem*, p. 15.

multor universități românești și din străinătate, Premiul Național de Literatură al Spaniei „Menendez Pelayo” (1970) etc. În septembrie 1991 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. Tot în 1991 Consiliul local al municipiului Cluj-Napoca i-a acordat Profesorului dr. George Uscătescu titlul de „Cetățean de onoare al municipiului Cluj-Napoca”, dovadă a aprecierii faptului că aproape întreaga sa viață, trăită sub semnul dualității România-Spania, și-a dedicat-o cultivării și păstrării valorilor și tradiției românești, pe care le-a integrat în universalitate dintr-un profund impuls al iubirii de țară. Conectat în continuu la evenimentele din țară, cauza românească a fost cea care l-a călăuzit în permanență: „Dacă activitatea mea corespunde unui model universal [...], acesta se datorește unui impuls profund al românului din mine.”⁵ Nimic mai impresionant și mai grăitor pentru a valoriza o personalitate decât această coordonată esențială a existenței sale. Poate doar versurile celui care poate fi numit, pe bună dreptate, un poet universal: „Morminte dragi, morminte sfinte,/ Patria mea e un cimitir de țară”⁶.

Toate aceste contribuții și mărturii legate de literatura exilului, către care se îndreaptă din ce în ce mai des atenția cercetătorilor în ultima vreme, sunt aspecte pe care orice comunitate modernă trebuie să le caute pentru a le înțelege și integra în dinamica actuală a dezvoltării sale.

Bibliografie

- Angheliescu, Mircea, *Cămașa lui Nessus*, Editura Cartea Românească, București, 2000.
- Moraru, Sanda-Valeria, *George Uscătescu – poet și eseist*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012.
- Uscătescu, George, *El tiempo de Ulises*, Editora Nacional, Madrid, 1963.
- Uscătescu, George, *Thanatos*, Editura Colecția Destin, Madrid, 1972.

⁵ *Idem*, p. 40.

⁶ George Uscătescu, vol. *Thanatos, Din Poemele Tăcerii*, p. 42-43.

GEORGE USCĂTESCU: UNA VOZ DEL EXILIO CULTURAL RUMANO (Resumen)

Cualquier sociedad moderna necesita conocer, recuperar e integrar en su patrimonio cultural la literatura del exilio. El fenómeno literario rumano del exilio es muy amplio y complejo. El presente artículo invita a indagar un campo oculto hasta 1989 en Rumanía: los escritores rumanos contemporáneos del exilio, entre los cuales George Uscătescu (1919-1995) merece especial atención. Espíritu enciclopédico (Profesor universitario muy apreciado, ensayista, filósofo, especialista en Derecho, poeta), Uscătescu escribió la mayor parte de su obra en español, francés e italiano. Su poesía, sin embargo, la escribió en rumano y una selección de los más bellos poemas traducidos al español por el autor mismo fue publicada bajo el título muy evocador *Poemas de la tierra perdida*.